

Перова К.В.

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ФОРМУВАННЯ РЕЗЕРВІВ ПІД ЗМЕНШЕННЯ КОРИСНОСТІ АКТИВІВ ТА БАЗИ ОПОДАТКУВАННЯ ПРИБУТКУ БАНКІВ

Керівники банків, як правило, маніпулюють резервами під кредитні ризики (завищуючи або занижуючи їх), щоб управляти прибутковістю та звітувати про оптимальні показники діяльності. Справжньою метою українських вітчизняних банків (на відміну від банків з іноземним капіталом) не є максимізація прибутку, а створення додаткової вартості для їх акціонерів. Співвідношення витрат на формування резервів до операційного доходу значно коливається серед банків. В системі в цілому це співвідношення складає 53%, що є дуже тривожним сигналом виснаження капіталу банків. Виділяється група банків з явно заниженими витратами на формування резервів, а також група банків з рівнем витрат значно вище середнього у системі.

Ключові слова: *банки, банківській сектор, банківський нагляд, регулювання діяльності банків, резерви за кредитними ризиками, проблемні активи, оподаткування, ухилення від сплати податків.*

Перова К.В.

ВЗАИМОСВЯЗЬ ФОРМИРОВАНИЯ РЕЗЕРВОВ ПОД УМЕНЬШЕНИЕ ПОЛЕЗНОСТИ АКТИВОВ И БАЗЫ НАЛОГООБЛОЖЕНИЯ ПРИБЫЛИ БАНКОВ

Руководители банков, как правило, манипулируют резервами под кредитные риски (завышая или занижая их), чтобы управлять доходностью и отчитываться об оптимальных показателях деятельности. Настоящей целью украинских отечественных банков (в отличие от банков с иностранным капиталом) не является максимизация прибыли, а создание дополнительной стоимости для их акционеров. Соотношение расходов на

формирование резервов к операционному доходу значительно колеблется среди банков. В системе в целом это соотношение составляет 53%, что является очень тревожным сигналом истощения капитала банков. Выделяется группа банков с явно заниженными затратами на формирование резервов, а также группа банков с уровнем расходов значительно выше среднего в системе.

***Ключевые слова:** банки, банковской сектор, банковский надзор, регулирование деятельности банков, резервы по кредитным рискам, проблемные активы, налогообложения, уклонения от уплаты налогов.*

Perova K.

RELATIONSHIP PROVISION FOR REDUCTION OF THE UTILITY ASSETS AND THE TAX BASE OF THE BANK PROFIT

Bankers typically manipulate with loss provisions (overstating or understating them) to manage profitability and to report out benchmark performance. The real purpose of Ukrainian domestic banks business (unlike banks with foreign capital) is not to maximize profits, but create additional value for their shareholders. The ratio of provisioning to operational income varies significantly among banks. In the system as a whole, this ratio is 53%, which is a very alarming signal of exhausting banks' capital. Author detected a group of banks with clearly underestimated the cost of provisioning and a group of banks with a level well above the average in the system.

***Keywords:** banks, banking, bank supervision, regulation of banks, provisions for credit risk, distressed assets, tax evasion.*

Вступ. Крах банків у значній мірі пов'язаний з поганою якістю активів і неналежним управлінням кредитним ризиком. Для захисту від збитків за проблемними кредитами та іншими експозиціями, банки формують резерви на можливі втрати по позиках (під знецінення активів). Банки України традиційно були ключовими платниками податку, проте тривала збитковість

(або вкрай низька прибутковість) банківського бізнесу породжує проблему падіння надходжень до бюджету.

Постановка проблеми. Витрати на формування резервів зменшують базу оподаткування (оподаткований прибуток), але коли кредитні експозиції стають реально проблемними, відповідні резерви можуть бути списані. Дослідження збитків за кредитами має важливе значення, оскільки той спосіб, у якій конкретний банк визначає можливі втрати, може істотно вплинути на надходження і регулятивний капітал, а це позначиться на дохідності капіталу для акціонерів банку. Проте, керівники банків, як правило, маніпулюють такими резервами (завищуючи або занижуючи їх), щоб управляти прибутковістю та звітувати про оптимальні показники діяльності, оскільки більше інформовані про реальну якість кредитних експозицій, ніж сторонні особи (акціонери, рейтингові агентства та навіть аудитори і банківський нагляд).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання формування резервів за кредитними операціями банків розглянуті в працях багатьох учених-економістів, зокрема таких, як О. Васюренко, В. Вітлінський, Л. Примостка та ін. Натомість, способам маніпулювання банків з резервами практично не приділяється увага вітчизняними економістами, які лише констатують складну ситуацію [6; 8]. Як визнає економіст Л. Жердецька, банки можуть маніпулювати показниками своєї фінансової звітності, зокрема, за рахунок переформування (для зменшення податку на прибуток чи отримання допомоги з боку НБУ) чи недоформування резервів за кредитними операціями (для покращання фінансових результатів та показників ризику), що, відповідно, й спотворює фінансовий стан банківських установ у їх фінансовій звітності [2]. Животченко В.С., Подчесова В.Ю. підкреслюють, що аналіз проблемних кредитних портфелів ускладнюється тим, що кожен банк має власну методику класифікації активів, що відкриває можливості для маніпуляцій і заважає аналітикам коректно порівнювати якість активів різних банків [3]. В. Д. Боринських

зазначає, що майже половина усіх банків України вдається до мінімізації своїх прибутків (48,5 % від загальної їх кількості) шляхом зниження доходів або завищення витрат [1]. При дослідженні особливостей оподаткування прибутку комерційних банків багато економістів аналізують податкове навантаження, яке розраховується як співвідношення витрат з податку на прибуток до фінансового результату, тобто до прибутку до оподаткування, та використовують для оцінки ступеню мінімізації прибутків для зниження податків. Проте, ми вважаємо, що цей показник не враховує специфіку обліку доходів і витрат у банках, а також відсутність потреби для менеджерів банку показувати прибутковість бізнесу (акціонери банку з місцевим капіталом, як правило, отримують вигоду від володіння банком іншим чином, а банком з іноземним капіталом – шляхом трансфертного ціноутворення).

Викладення основного матеріалу. Ми доводимо гіпотезу, що українські банки прагнуть оптимізувати розмір сплати аподавтку з прибутку за рахунок маніпулювання розміром витрат на резерви під знецінення активів: у разі виникнення значного операційного доходу збільшуються витрати на резерви, а у разі його падіння до рівня, що не покриває адміністративні витрати, витрати на резерви скорочуються або навіть розформовуються раніше створені резерви. Про це свідчить хвилеподібна динаміка чистих витрат на формування резервів та значна різниця між динамікою формування резервів іноземних банків з західним капіталом та місцевих банків і банків з російським капіталом.

Справжньою метою українських вітчизняних банків (на відміну від банків з іноземним капіталом) не є максимізація прибутку, а створення додаткової вартості для їх акціонерів. У той же час, мінімальна прибутковість забезпечується для уникнення питань з боку банківського нагляду (Національний банк не виявляє занепокоєння щодо рентабельності банку, яка має тенденцію до нульового рівня), а також для іноземних кредиторів, рейтингових агентств і вкладників. При цьому зацікавлені сторони не звертають належну увагу тому, що рівень прибутковості не є достатнім для

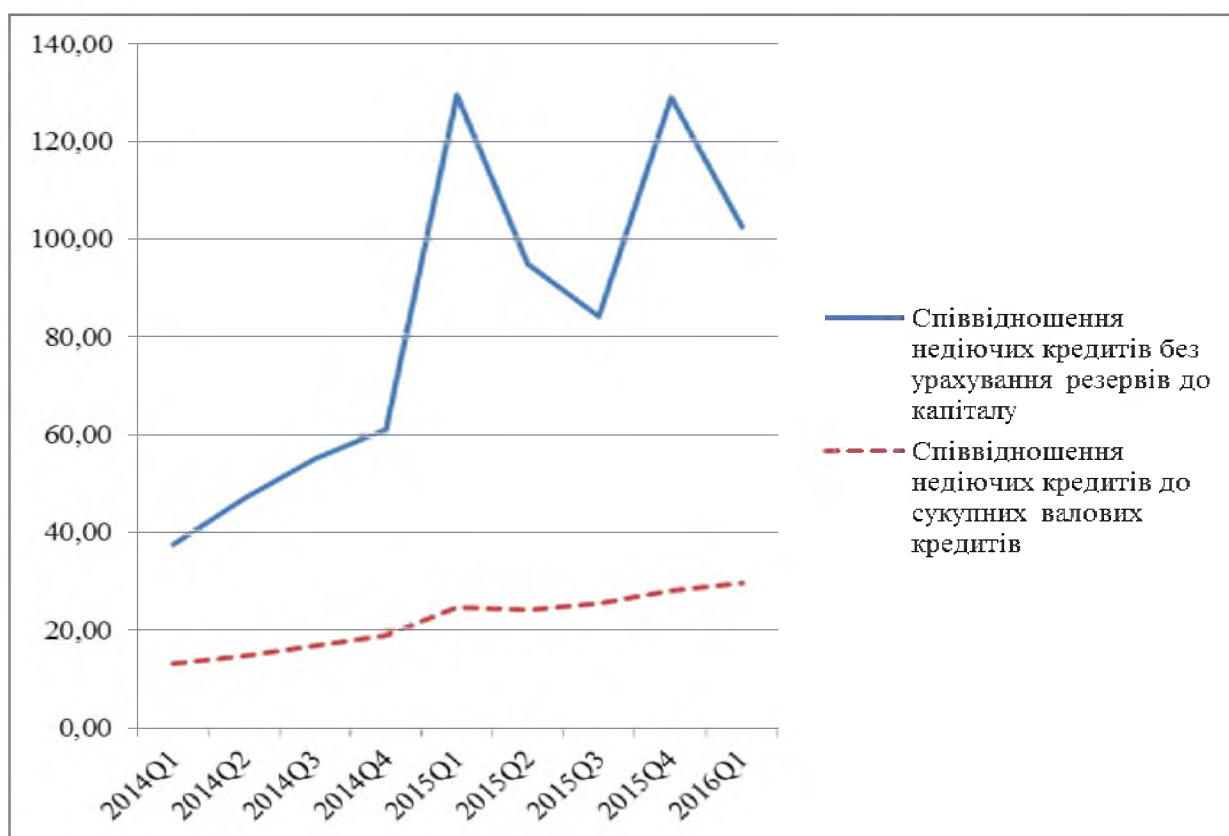
покриття можливих збитків у майбутньому, тобто банк стає збитковим у разі незначного збільшення проблемних активів. Нерідко це відбувається тоді, коли виїзний нагляд виявляє неадекватні оцінки якості активів та вимагає доформування резервів, а також коли цього вимагає незалежний аудитор.

У західній банківській практиці давнло існує таке поняття, як згладжування прибутку банкірами з метою отримання бонусів за високу прибутковість активів та прибутку на акцію (англ. – profit smoothing, income smoothing). Під такою методикою розуміється використання методів бухгалтерського обліку для вирівнювання коливання доходу в звітних періодах [25]. Інвестори, як правило, готові платити премію за акції з стабільними і передбачуваними надходженнями прибутку, в порівнянні з акціями, доходи за якими є нестабільними. Приклади методів згладжування доходів включають відкладання надходжень протягом успішного у фінансовому плані року, якщо наступний рік, як очікується керівниками, буде складним, або відстрочка визнання витрат у важкий рік, оскільки результати напевно покращаться в найближчому майбутньому.

Серед перших публікацій щодо проблеми згладжування доходів банками слід відзначити статт. Дж. Сінки та ін. [24]. Вони звернули увагу на поведінку резервів на можливі втрати по позиках в залежності від банківського доходу і альтернативних показників умов ведення бізнесу, які можуть вплинути на ризики або якість кредитного портфеля. Економісти А. Адзіс та Д. Трайп відзначають, що формування резервів тісно пов'язане з питаннями не тільки згладжування прибутків, але й управлінням капіталом, механізмами сигналізації та циклічною поведінкою банків [22]. Банкіри прагнуть до збільшення резервів на можливі втрати за активами для посилення позитивних сигналів інвесторам, що банк здатний впоратися зі своїми проблемними активами. Банки можуть знизити резерви у фазі економічного підйому та нарощувати - в період кризи. Утім, збільшення резервів може послабити капіталізацію банку і змусити його скоротити

надання нових кредитів. поставки кредиту. Це явище може спровокувати кредитну кризу і погіршити економічний спад.

Основною причиною, що викликає збитковість банківської діяльності в Україні є зростання відрахувань у резерви. Від'ємний фінансовий результат діяльності банківського сектору сформувався насамперед за рахунок суттєвого збільшення обсягів відрахувань до резервів на можливі втрати від активних операцій. На державні банки за 2015 рік припадає 26,4 млрд грн збитків, на банки-члени іноземних банківських груп – 45,7 млрд грн (в т.ч. російські банки – 34,0 млрд грн.) [13]. Якість кредитних портфелів банків продовжує погіршуватися. Як справедливо зазначає Проскура К. П., банківський сектор випадає з числа продуктивних платників [19].

Примітка: до непрацюючих кредитів Національним банком віднесені кредитні операції IV-V категорій якості

Рис. 1. Якість активів банків у 2014-2016 роках

Джерело: побудовано автором за даними НБУ. - Статистика індикаторів фінансової стійкості. - <http://www.bank.gov.ua/>

Положення про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими

операціями (Постанова Правління НБУ №23 від 25.01.2012 р.) [14] передбачає, що кожний банк має формувати резерви у повному обсязі незалежно від розміру його доходів за станом на перше число кожного місяця, наступного за звітним. Необхідна сума резервів визначається на основі оцінки ризику дефолту за контрагентами, для цього в українських банках розроблені внутрішні положення щодо оцінки ризиків, формування та використання резервів за кожним видом фінансових активів, групою фінансових активів, дебіторською заборгованістю за господарською діяльністю банку та наданими фінансовими зобов'язаннями. Витрати на зазначені резерви відносяться до витрат банків, суттєво впливаючи на фінансовий результат та на розмір оподаткування.

Історично існували значні розбіжності між стандартами фінансового, податкового обліку та вимогами НБУ до формування резервів банками. Це призводило до суттєвого відхилення сформованих банками резервів у системі бухгалтерського обліку від резервів, сформованих з метою визначення бази оподаткування податком на прибуток підприємств. Крім того, аудит фінансової звітності банків за Міжнародними стандартами фінансової звітності (далі – МСФЗ) давав значно більші розміри необхідних резервів за кредитними ризиками порівняно з українськими стандартами, в результаті багато українських банків були визнані аудитором збитковими. МСФЗ передбачають більш прості та жорсткі критерії для визнання знецінення активу, в той час, як вимоги регулятора передбачають класифікації активів за категоріями якості. До 2014 року для складання фінансової звітності банки розраховували витрати на формування резервів за вимогами МСФЗ, а для складання статистичної звітності та розрахунку оподаткування прибутку – відповідно до Постанови №23.

З 1 січня 2015 року банки фактично отримали право при визначенні об'єкта оподаткування податком на прибуток підприємств формувати резерви згідно з вимогами МСФЗ, а Постанова № 23 була переглянута. У грудні 2014 року прийняті законодавчі акти, якими були внесені істотні зміни

в Податковий кодекс України [12; 18]. Прибуток з метою оподаткування для банків встановлюється з фінансового результату до оподаткування, сформованого за даними фінансової звітності відповідно до МСФЗ, відкоригованого на різниці, які передбачені Кодексом. Для розрахунку ліміту резервів застосовується перевищення розміру резерву станом на кінець податкового (звітного) періоду над лімітом, який визначається як менша з двох величин: а) 20 відсотків (на період з 1 січня 2015 року до 31 грудня 2015 року – 30 відсотків, на період з 1 січня 2016 року до 31 грудня 2016 року – 25 відсотків) сукупної балансової вартості активів, знецінення яких визнається шляхом формування резерву, збільшеної на суму резерву за такими активами згідно з даними фінансової звітності за звітний період; б) величина кредитного ризику за активами, визначена на кінець звітного року відповідно до вимог НБУ.

Державна фіскальна служба України у грудні 2015 року підтвердила, що банки визнають різниці, що виникають при формуванні резервів у зв'язку із знеціненням активів згідно з вимогами МСФЗ [9]. Стандартом №39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка» від 01.01.2014 зазначено, що корисність фінансового активу або групи фінансових активів зменшується і збитки від зменшення корисності виникають, якщо і тільки якщо є об'єктивне свідчення зменшення корисності внаслідок однієї або кількох подій, які відбулися після первісного визнання активу («подія збитку»), і така подія (або події) збитку впливає (впливають) на попередньо оцінені майбутні грошові потоки від фінансового активу або групи фінансових активів, які можна достовірно оцінити. Балансова вартість фінансового активу (наданого кредиту), за яким не сформовано резерв відповідно до міжнародних стандартів фінансової звітності, не враховується для цілей визначення ліміту. Якщо сума резервів, розрахована за МСФЗ на 01.01.2015 року, перевищує 30 %-й ліміт, то сума такого перевищення не приймається в розрахунок коригувань оподаткованого результату на 01.01.2015 р., тобто фактично відбувається прощення [19]. На думку експертів, не зрозумілим залишається

те, яким чином визначити, яка сума заборгованості списана понад ліміт, а яка в межах ліміту [7]. Для платника доцільніше вважати, що спочатку заборгованість списується за рахунок сум резервів, що перевищували ліміт, адже на цю суму вони вже збільшували фінансовий результат і, відповідно, бажатимуть на таку ж суму тепер його зменшити. Для контролюючих органів з метою забезпечення фіскальних функцій доцільно вважати, що спочатку сума заборгованості списується за рахунок резервів в межах ліміту, адже тоді платник не матиме права зменшити свій фінансовий результат на таку суму.

Списання активу за рахунок податкового резерву банком можливо лише за умови відповідності його оновленим у 2015 році ознакам безнадійної заборгованості, викладеним у п. 14.1.11 Податкового Кодексу, в тому числі заборгованість за зобов'язаннями, щодо яких минув строк позовної давності; заборгованість фізичних осіб, прощена кредитором, за винятком осіб, пов'язаних з кредитором, та осіб, які перебувають (перебували) з кредитором у трудових відносинах протягом останніх трьох років з моменту списання; активів у вигляді корпоративних прав або боргових цінних паперів, емітент яких вважається банкрутом або ліквідованим; заборгованість, стягнення якої стало неможливим у зв'язку з форс-мажорними обставинами при їх підтвердженні в порядку, передбаченому законодавством. Суми резервів, використаних на покриття проблемної заборгованості, яка не відповідає критеріям, будуть збільшувати фінансовий результат до оподаткування відповідного звітного періоду. Ці правила поширюються і на операції з переуступки боргу, це може призводити до виникнення значних різниць між фінансовим результатом і об'єктом оподаткування.

Державна фіскальна служба України надавала неодноразово пояснення, а саме, що у разі погашення безнадійної заборгованості, відшкодованої (списаної) за рахунок страхового резерву, банки повинні збільшити свої доходи на суму компенсації, одержаної від боржника або від відчуження об'єкта застави, та відповідно сплатити податок на прибуток [21]; позитивна (від'ємна) різниця між резервом, розрахованим відповідно до розділу III

Кодексу на кінець 2014 року, та резервом на 1 січня 2015 року, визнаним для оподаткування згідно з цим пунктом, збільшує (зменшує) фінансовий результат до оподаткування рівними частками протягом трьох років [9]. ДФС також радить банкам з питань формування та використання резервів для відшкодування можливих втрат за банківськими операціями звернутись до Національного банку України, оскільки він виступає регулятором у сфері встановлення стандартів та правил ведення бухгалтерського обліку і фінансової звітності банків [10]. Серед останніх новацій регулятора в частині формування резервів, слід згадати дві постанови НБУ. Постанова №806 від 19.11.2015 «Про розрахунок банками України нормативів капіталу з урахуванням кредитного ризику» (набирає чинності з 21.12.2015 р.) [15], передбачає, що банки здійснюватимуть розрахунок нормативів капіталу з урахуванням обсягу непокритого кредитного ризику. Обсяг непокритого ризику банки розраховуватимуть як перевищення сукупного розміру кредитного ризику за всіма активними операціями над сукупним розміром резервів за цими операціями згідно з МСФЗ. Постановою №830 від 26.11.2015 «Про внесення змін до Положення про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями» до порядку розрахунку резервів за кредитами внесено деякі уточнення стосовно обчислення майбутніх грошових потоків (наближення розрахунку резервів до МСФЗ) [16].

Як зауважили банкіри під час дискусії між представниками банківської спільноти та регуляторами (Міністерства фінансів, Державної фіскальної служби), серед питань, які потребують першочергової уваги держави та бізнесу, - необхідність внесення змін до Податкового кодексу, які б урегулювали списання безнадійної заборгованості, а відтак й забезпечили інструмент для відновлення кредитування [20]. Існуючі критерії безнадійної заборгованості не враховують реальні випадки та причини виникнення безнадійної заборгованості за кредитами, не дозволяють здійснювати своєчасне очищення кредитних портфелів від непрацюючих кредитів.

Введені фіскальні обмеження вплинули на суттєве скорочення обсягів списання банками в 2015 році (за 5 місяців) безнадійної заборгованості – майже в 2 рази в порівнянні з 2014 роком. На практиці процес списання банками безнадійної заборгованості фактично зупинений. Суттєве скорочення обсягів списання безнадійної заборгованості не в останню чергу вплинуло на подальше зростання частки непрацюючих кредитів в портфелях банків - за 5 місяців 2015 року їх частка збільшилась на 5 процентних пунктів. У зв'язку з анексією АР Крим та проведенням АТО в Луганській та Донецькій областях суттєво збільшився відсоток неповернення банківських кредитів на цих територіях. Кредити, непогашені станом на середину 2015 року, та обслуговування яких припинено позичальниками, фактично є безнадійними та вірогідність їх погашення практично відсутня. Банки позбавлені можливості врегулювати погашення та реструктуризацію заборгованості в судовому порядку та/або проводити заходи з примусового стягнення, в т.ч. звертати стягнення на заставне майно, розташоване в зоні АТО та ВЕЗ «Крим». Списання з балансів банків проблемної заборгованості за кредитами позичальників із зони АТО та ВЕЗ «Крим» суттєво покращить структуру кредитних портфелів банків, надасть змогу направити вивільнені кошти на надання нових кредитів, сприятиме покращенню фінансового стану банків та зростанню обсягів сплати податку на прибуток.

Заборгованість, що визнана платником податків у бухгалтерській звітності безнадійною, може не визнаватися такою для цілей оподаткування.

Оподаткування резервів сумнівних боргів також породжує дискусії. Експерти визнають, що стосовно п. 14.1.11 Податкового Кодексу наразі залишається багато питань до законодавчого визначення «безнадійності» [7]. Так, відповідно до пп.139.2.1 п. 139.2 ст.139 ПК України фінансовий результат до оподаткування збільшується на суму витрат на формування резерву сумнівних боргів. Таким чином, створення резерву сумнівних боргів для цілей оподаткування до витрат не належить. Подібна ситуація існує і щодо інших резервів, наприклад, резервів на забезпечення майбутніх витрат

або резервів під знецінення активів. Проте для таких резервів передбачена зворотна різниця, – у разі використання таких резервів фінансовий результат, відповідно, зменшується на суму витрат, здійснених за рахунок резервів. Отже, якщо за бухгалтерським обліком витрати визнаються у момент створення резервів, то для цілей оподаткування визнання таких витрат відтермінується до моменту їх реального здійснення. Для резервів сумнівних боргів подібної «звотної різниці» немає: Податковий кодекс України не передбачає ніяких податкових різниць, які б зменшували фінансовий результат при списанні безнадійної дебіторської заборгованості за рахунок резерву сумнівних боргів.

Таку позицію у своєму листі від 29.10.2015 №22910/6/99-99-19-02-02-15 підтвердила Державна фіскальна служба, зазначивши: «У разі списання безнадійної дебіторської заборгованості за рахунок резерву сумнівних боргів, фінансовий результат до оподаткування, який визначений у фінансовій звітності, не підлягає зменшенню на суму списаної заборгованості» [11]. Таким чином, підприємство потрапляє у ситуацію, коли створювати резерви сумнівних боргів не вигідно, адже доведеться оподатковувати всю суму безнадійної дебіторської заборгованості, списаної за рахунок резерву.

Водночас із пп. 14.1.11 ПКУ незрозуміло, чи може бути зараховано до безнадійної саме заборгованість суб'єктів господарювання, визнаних банкрутами у встановленому законом порядку або припинених як юридичні особи у зв'язку з їхньою ліквідацією. Раніше такий випадок було передбачено, зараз про нього в пп. 14.1.11 ПКУ нічого не зазначено [4]. Інші фахівці вважають, що порядок відображення в податковому обліку безнадійної заборгованості з 01.01.2015 р. суттєво змінився. Новий склад безнадійної заборгованості, визначений для податкових цілей у пп. 14.1.11 ПКУ, сформульовано вкрай невдало, що може призвести до проблем на практиці [5].

Аналіз статистичних даних про фінансові результати українських банків та у 1 кварталі 2016 року показує, що серед державних банків

збитковими були 3 банки, іноземних банків – 8 банків, 1 групи – 5, 2 групи - 12 банків. Поряд з цим існує велика група банків, які показують майже нульову рентабельність (поточний прибуток не перевищує 500 тис. грн у квартал).

Таблиця 1

Прибутки банків за 1 квартал 2016 року, млн. грн

	Операційний дохід	Відрахування до резервів	Витрати на податок на прибуток	Прибуток/ (збиток) після оподаткування
Банки з державною часткою	620,5	718,3	-6,9	-1 215,7
Банки іноземних банківських груп	8 120,5	-9 294,1	-295,5	-6 417,6
Банки 1 групи з місцевим капіталом (великі)	3 835,9	-1 457,2	12,2	-862,2
Банки 2 групи з місцевим капіталом (інші)	2 042,8	-767,5	-18,2	-54,8
Всього платоспроможні банки	14 619,7	-10 800,6	-308,4	-8 550,3

Примітка: операційний дохід – сума чистого процентного доходу, чистого комісійного доходу та інших доходів.

Розраховано автором за даними НБУ.

Співвідношення витрат на формування резервів до операційного доходу значно коливається серед банків. В системі в цілому це співвідношення складає 53% (ми виключили з розрахунку середнього значення ті банки, які розформували резерви), що є дуже тривожним сигналом виснаження капіталу банків. Виділяється група банків з явно заниженими витратами на формування резервів, а також група банків з рівнем витрат значно вище середнього у системі (табл. 2). Представляють інтерес результати діяльності банків, які активно працюють на ринку. З нижче наведено списку варто виключати новостворені банки та банки, які не спеціалізуються на кредитуванні клієнтів.

За неофіційною інформацією відомо, що окремі банки збільшили витрати на формування резервів за вимогами регуляторів (за результатами виїзного інспектування).

Таблиця 2

Співвідношення витрат на формування резервів до операційного доходу, 1 квартал 2016 року (більше 100% та менше 20%), млн. грн.

Банк	Всього доходів	Відрахування до резервів (ВР)	Частка ВР у доходах
<i>Занижені витрати на формування резервів</i>			
ПАТ "АЛЬПАРИ БАНК"	3 059	0	0,0%
ПАТ "ІНВЕСТИЦІЙНО-ТРАСТ. БАНК"	5 803	0	0,0%
ПАТ "РОЗРАХУНКОВИЙ ЦЕНТР"	7 384	-79	-1,1%
Укр. банк реконстр. та розв.	957	-13	-1,3%
АТ "МетаБанк"	19 195	-511	-2,7%
ПАТ "АП БАНК"	7 327	-202	-2,8%
ПАТ "ІНГ Банк Україна"	381 826	-13 409	-3,5%
Акціонерний банк "Південний"	176 094	-6 737	-3,8%
ПАТ "Дойче Банк ДБУ"	54 443	-2 421	-4,4%
ПАТ "АГРОКОМБАНК"	10 887	-541	-5,0%
ПАТ "БАНК МИХАЙЛІВСЬКИЙ"	175 819	-10 185	-5,8%
АТ "КІБ"	11 049	-738	-6,7%
ПАТ "ЮНЕКС БАНК" м. Київ	23 896	-1 912	-8,0%
ПАТ "МОТОР-БАНК"	17 796	-1 570	-8,8%
ПАТ "УКРСОЦБАНК"	770 673	-76 132	-9,9%
Полікомбанк	9 996	-1 017	-10,2%
ПАТ КБ "ПРИВАТБАНК"	2 512 957	-259 771	-10,3%
ПАТ "КРЕДОБАНК"	247 448	-26 463	-10,7%
АТ "Райффайзен Банк Аваль"	1 873 329	-253 536	-13,5%
ПУАТ "СМАРТБАНК"	6 263	-914	-14,6%
ПАТ "Полтава-банк"	38 127	-5 845	-15,3%
ПАТ "БАНК АЛЬЯНС"	5 773	-952	-16,5%
ПАТ "КБ "Інвестбанк"	11 008	-1 846	-16,8%
АТ "РЕГІОН-БАНК"	12 243	-2 104	-17,2%
ПАТ "А - БАНК"	171 667	-31 259	-18,2%
АТ "ТАСКОМБАНК"	88 770	-16 376	-18,4%
АТ "ПРОКРЕДИТ БАНК"	179 012	-33 376	-18,6%
ПАТ "МЕГАБАНК", Харків	106 492	-21 309	-20,0%
<i>Завищені витрати на формування резервів</i>			
ПАТ "БАНК КРЕДИТ ДНІПРО"	9 757	-150 781	-1545%
АТ "Укресімбанк"	253 380	-1 252 105	-494%
ПУБЛІЧНЕ АТ "БАНК ФАМІЛЬНИЙ"	4 953	-11 731	-237%
ПАТ "ДІАМАНТБАНК"	151 457	-356 519	-235%
АТ "БМ БАНК"	17 133	-34 280	-200%
АТ "ФОРТУНА-БАНК"	34 432	-62 331	-181%
АБ "КЛПРИНГОВИЙ ДІМ"	74 375	-117 966	-159%
АТ "УкрСиббанк"	1 260 957	-1 661 376	-132%
ПАТ "АЛЬФА-БАНК"	1 144 625	-1 275 180	-111%
ПАТ "КРЕДИТ ЄВРОПА БАНК"	66 023	-68 756	-104%

Розраховано автором за даними НБУ.

У 1 кварталі 2016 року окремі банки показали прибутки завдяки розформуванню резервів (сума розформованих резервів перевищила сума прибутку після оподаткування). Ощадбанк навіть отримав негативний операційний дохід (Табл. 3), а Укргазбанк розформував резерви в розмірі, що наближений до операційного доходу (це сталося в результаті реального врегулювання проблемного боргу великого позичальника). В цю вибірку попадають іноземні банки, які активно проводять списання безнадійної заборгованості або продають кредитами портфелями.

Таблиця 3

Банки, що забезпечили прибутковість за рахунок розформування резервів у 1 кварталі 2016 року, млн. грн

Банк	Всього доходів	Відрахування до резервів (ВР)	Податок на прибуток	Прибуток/ (збиток) після оподаткування	ВР/ чистий прибуток
АТ "ОЩАДБАНК"	-160,7	1 385,4	0,0	112,0	1237%
АБ "УКРГАЗБАНК"	514,1	585,0	-6,5	28,9	2023%
ПАТ "УНІВЕРСАЛ БАНК"	83,5	49,2	0,0	33,5	147%
АТ "ПРЕУС БАНК МКБ"	45,3	1,2	-0,4	1,9	66%
ПАТ "СІТІБАНК"	551,2	1,2	-93,4	416,0	0%
ПАТ "БАНК ВОСТОК"	115,1	0,6	-2,0	41,2	1%
ПАТ АКБ "Львів"	14,7	14,1	0,0	6,9	204%
ПАТ "ПФБ"	16,6	0,5	-1,2	6,6	7%
АТ "АРТЕМ-БАНК"	20,4	2,0	0,0	9,8	20%
ПАТ "АКБ "КОНКОРД"	17,3	5,0	-0,4	1,9	258%
ПАТ "КРЕДИТВЕСТ БАНК"	22,9	5,6	-2,5	11,2	50%
ПАТ "КРЕДИТ ОПТИМА"	2,6	1,4	0,0	0,1	1981%
АТ "УКРБУДІНВЕСТБАНК"	7,4	1,3	-0,3	0,1	2150%
ПуАТ "КБ "АКОРДБАНК"	10,5	0,1	-0,1	1,2	10%
ПАТ "БАНК 3/4"	25,1	1,4	-1,3	12,9	11%
ПАТ КБ "Центр"	10,6	1,2	-0,5	2,2	57%
ПАТ "БАНК СІЧ"	23,6	0,0	-0,5	2,2	1%
ПАТ "БАНК "ЮНІСОН"	42,6	0,6	-0,3	1,0	66%

Розраховано автором за даними НБУ.

Вище наведені дані включають банки з просунутою культурою управління ризиками і солідною репутацією материнських холдингів, поряд з цим тут незначні витрати несуть зовсім дрібні банки.

На наш погляд, до суттєвих маніпуляцій з резервами схильні не лише великі банки, але й дрібні банки з місцевим капіталом. Наприклад, органами

досудового розслідування встановлено [17], що голова правління ПАТ «Грін Банк» (банк перебуває у стадії ліквідації) з метою ухилення від сплати податків до бюджету держави, усвідомлюючи суспільно-небезпечний характер своїх дій, передбачаючи та бажаючи настання суспільно-небезпечних наслідків, в порушення вимог Податкового кодексу України занижив валовий дохід банку на суму 1,15 млн грн. (відобразив суми по кредиту та суми нарахованих відсотків як безнадійну заборгованість та списав за рахунок страхових резервів і обліковував на позабалансових рахунках) та завищив валові витрати на суму 1,44 млн грн. (неправомірно сформував резерв за врахованими векселями, строк платежу за якими не настав, внаслідок чого неправомірно віднесла до складу валових витрат за 2011-2012 роки), внаслідок чого банк ухилився від сплати податку на прибуток на загальну суму 566 тис. грн. Натомість, в ході розслідування кримінального провадження та до притягнення до кримінальної відповідальності Голова Правління банку сплатила до бюджету податок на прибуток на загальну суму 566 тис. грн, таким чином відшкодувала шкоду, завдану державі їх несвоєчасною сплатою (до моменту пред'явлення їй підозри), внаслідок чого особа була звільнена від кримінальної відповідальності.

Тривалий час продаж боргів банками залишається дискусійним у стосунках між банками, регуляторами та податковими органами. З одного боку, банк не може розвивати кредитування, якщо має погану якість активів, вимушений формувати резерви, що призводить до збитковості і падіння капіталізації. З іншого боку, банки мають позбавлятися від таких кредитних портфельів, які їм не вигідно супроводжувати, шляхом списання або продажу спеціалізованим фінансовим установам. Якщо банк продає вимоги до проблемного позичальника, то із значним дисконтом, тому нараховує собі збиток, оскільки недоотримав прибуток. Фіскальна служба не погоджувалася з такою схемою, роглядаючи це ухиленням від сплати податків, оскільки

вважають, що банки отримують дохід від реалізації активи, це є оподаткованим прибутком.

Продаж активу дає підстави розформувати відповідні резерви, це збільшує оподаткований прибуток банку.

Висновки. До згладжування прибутків більше схильні українські банки з місцевим капіталом, включаючи державні банки, особливо якщо це вигідно заради інвестиційної привабливості або заспокоєння органу нагляду. Удосконалення механізму оподаткування прибутку банків має бути спрямоване на створення стимулів для підвищення достовірності звітності про кредитні ризики у фінансовому секторі. З одного боку, відбувалася гармонізація стандартів обліку з МСФЗ, з іншого боку, залишається простір для тлумачення якості активів та розрахунку необхідних резервів. Надмірне податкове навантаження на банки буде стимулювати їх кредитну активність, а прогалини в нормативній базі – створювати переваги для недобросовісних учасників ринку. Необхідна більш тісна співпраця саморегулюючих організацій, фіскальної служби та центрального банку у побудові необхідних умов для ефективного податкового менеджменту, це дозволить збільшити надходження податків у бюджет від банків, які реально генерують прибутки.

Список використаних джерел

1. Боринських, В. Д. Особливості оподаткування прибутку комерційних банків України [Текст] / В. Д. Боринських, В.М. Кміть // Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет. – Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету “Економічна думка”, 2015. – Том 19. – № 1. – С. 123-129. – ISSN 1993-0259.

2. Жердецька Л.В. Обґрунтування показників для оцінки зон кредитного ризику банків України // Глобальні та національні проблеми економіки . - Випуск 8. 2015. - Електронний ресурс Режим доступу: <http://www.global-national.in.ua/archive/8-2015/205.pdf>

3. Животченко В.С., Подчесова В.Ю. Дослідження проблемності кредитних портфелів вітчизняних банків на основі нової рейтингової методики «Реальна економіка». -«Молодий вчений». - № 12 (15) • грудень, 2014 р. – с. 129-133.

4. Злобин В. Списання боргу у кредитних відносинах, питання оподаткування. – Бухгалтер911. - 12.03.2016. - Електронний ресурс Режим доступу: <http://buhgalter911.com/ShowArticle.aspx?a=516056>
5. Карпова В. Безнадійна заборгованість: правові аспекти. - "БУХГАЛТЕР&ЗАКОН". – Електронний ресурс Режим доступу: http://bz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/BZ007574
6. Ключко, Л. А. Оподаткування банківської діяльності в Україні та основні напрями його вдосконалення [Електронний ресурс] / Л. А. Ключко, Я. Г. Підсосонна. – Режим доступу: http://fkd.khivs.edu.ua/pdf/2012_1/55.pdf
7. Колівошко А. «Сюрпризи» податкових різниць. - Юридична газета. - 07 грудня 2015. – Електронний ресурс Режим доступу: <http://yur-gazeta.com/publications/practice/podatkova-praktika/syurprizi-podatkovih-riznic.html>
8. Легостаєва О.О. Шляхи удосконалення оподаткування вітчизняних банків з урахуванням міжнародного досвіду країн Європи / О.О. Легостаєва, А.І. Шопіна // Молодий вчений. – 2015. – №(1)16. – С.119-122.
9. Лист ДФС від 29.12.2015 № 27988/6/99-99-19-02-02-15. - – Електронний ресурс Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/baneryi/podatkovi-konsultatsii/konsultatsii-dlya-yuridichnih-osib/print-65974.html>
10. Лист ДФС від 23.11.2015 № 24945/6/99-99-19-02-02-15. – Електронний ресурс Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/baneryi/podatkovi-konsultatsii/konsultatsii-dlya-yuridichnih-osib/print-65272.html>
11. Лист ДФС від 29.10.2015 №22910/6/99-99-19-02-02-15. – Електронний ресурс Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/baneryi/podatkovi-konsultatsii/konsultatsii-dlya-yuridichnih-osib/64839.html>
12. Податковий кодекс України [Електронний ресурс] від 02.12.2010 р. № 2755-VI. – Електронний ресурс Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
13. Показники банківської системи. Національний банк України. – Електронний ресурс Режим доступу: www.bank.gov.ua
14. Положення про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями. - Постанова Правління НБУ №23 від 25.01.2012 р. (редакція січня 2016 року). – Електронний ресурс Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0231-12>
15. Постанова Правління НБУ №806 від 19.11.2015 «Про розрахунок банками України нормативів капіталу з урахуванням кредитного ризику». – Електронний ресурс Режим доступу: www.bank.gov.ua
16. Постанова Правління НБУ №830 від 26.11.2015 «Про внесення змін до Положення про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями». – Електронний ресурс Режим доступу: www.bank.gov.ua
17. Постанова суду. Справа № 752/4094/15-к. Проведення № 1-кп/752/377/15. - 23.04.2015 р. – Електронний ресурс Режим доступу <https://cases.legal.uk/act-uk1-43778369.html>

18. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи [Електронний ресурс]: закон України від 28.12.2014 р. № 71-VIII. –Електронний ресурс Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/71-19>.

19. Проскура К. П. Особливості оподаткування банківських установ у 2015 році [Текст] / К. П. Проскура // Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол. : В. А. Дерій (голов. ред.) та ін. – Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету “Економічна думка”, 2015. – Том 20. – С. 176- 186. – ISSN 1993-0259.

20. Цільова команда з податкової реформи зустрілася з банкірами. - 08.07.2015. – Міністерство фінансів України. – Електронний ресурс Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua/news/view/cilova-komanda-z-podatkovoi-reformi-zustrilasja-z-bankirami?category=bjudzhet>

21. Яка безнадійна заборгованість може бути списана банками за рахунок страхового резерву та чи необхідно збільшувати доходи, у разі погашення боржником списаної заборгованості? – Пояснення. - Державна фіскальна служба України - – Електронний ресурс Режим доступу : <http://sfs.gov.ua/tijden-tematichnih-konsultatsiy/tijden-tematichnih-konsultatsiy-dlya-bank/informatsiyno-rozjasnyvalni-materia/pitannya-vidpovidi-/print-72326.html>

22. Adzis A. A., Tripe D. International Financial Reporting Standards (IFRS) and Income Smoothing Activities of Banks: Evidence from Australia and New Zealand Commercial Banks/ - SSRN Electronic Journal · November 2010. - – Електронний ресурс Режим доступу : <https://www.researchgate.net/publication>

23. Bouvatiera V., Lepetitb L., Strobelc F. Bank income smoothing, ownership concentration and the regulatory environment. - Journal of Banking & Finance. - Volume 41, April 2014, Pages 253–270.

24. Greenawalt M. B., Sinkey Jr. J. F. Bank loan-loss provisions and the income-smoothing hypothesis: An empirical analysis, 1976–1984. - Journal of Financial Services Research. - December 1988, Volume 1, Issue 4, pp 301-318

25. Investopedia. – Електронний ресурс Режим доступу: <http://www.investopedia.com/terms/i/income-smoothing.asp#ixzz49Y84m2dh>